

Мара Шовљаков

Антисрпска хистерија Аустроугарске у делу Јана Чајака, *Записи из заточеништва*

Сиже: Питање антисрпске хистерије на Балкану, упркос протоку времена, није изгубило актуелност. Ратни сценарио Аустроугарске, брижљиво сачињен у министарским кабинетима, имао је за последицу изузетан удар на српски народ. Хистерија је покренута са намером, да се путем пропаганде, изазове гнев јавности, који је требало искористити у ратне сврхе. Ратне мере омогућиле су погроме, хапшења, интернирања. Документарни рад Јана Чајака, садржи списак једне групе од 200 интернираних Срба и Словака, у периоду август-децембар 1914. са подручја Јужне Угарске, заточених на три локације: Петроварадин, Каменица, Суботица. Узајамне везе Срба и Словака, дале су повод властима за хапшење. Јан Чајак је у култури и књижевности тражио излаз из бесмисла прогона невиних и мотив за опстанак.

Кључна реч: записи, Јужна Угарска, именослов, заточеништво, Срби, Словаци, Јан Чајак, Милан Стоја, књижевност

Записи из заточеништва су документарни и књижевни рад Јана Чајака, настао као последица заточеништва, потиснут је у заборав. Иако на 237 страна, осветљава почетак ратне драме у време Првог светског рата на подручју Јужне Угарске, говори поименице о интернирању близу 200 Срба. Аутор је непосредно по завршетку рата објавио записе настале у време боравка у казаматима у Петроварадину, Сремској Каменици и Суботици, у периоду август-децембар 1914. Аустроугарска монархија је започела антисрпском хистеријом превентивни рат, уперен против својих поданика. Поред Срба, притиска нису поштеђени ни Словаци, што је мотив за утврђивање сложених појава. Расплет је припреман, годинама пред Велики рат. Културолошко и политичко прожимање Срба и Словака, повод је за хапшења и интернирања. *Записи из заточеништва*, документују увертуру Првог светског рата, период трагичне српско-словачке историје.

Двојна монархија, брижљиво је креирала планове, усмерене ка освајањима Балкана. То је подразумевало не само физичку ликвидацију становништва, него и затирање вере и културе. Донета је комплексна одлука, да се води рат како на фронту, тако и на простору сопствене државе. Залеђе фронта, третирано као простор ризика, подељено је на четири ратне зоне, правац истока, југа и југоистока. Репресивни војни закони су различитим интезитетом примењивани. Једно од мерила за увођење драконских мера, била је и верска припадност. Професор у Бечу, Јозеф Редлих, указао је студентима права, на предратну политику „истребљења православних верника“ у Босни и Херцеговини. Сурове ратне мере, подразумевале су масакре, егзекуције и депортације, спроведене на простору четврте ратне области, у Галицији, Буковини, Босни и Херцеговини и Далмацији. Војни закони примењивани су зависно од воље војних комаданата, који су имали право на смртну казну, без спровођења судског процеса. Посебно су изложени националној нетрпељивости Русини у Галицији и Срби на Балкану. Подвргнути сумњи за сарадњу са непријатељем и проглашавани за нелојалне, узимани су за таоце, депортовани, расељавани. Право војске на самоодбрану допуштало је спровођење државног терора над сопственим грађанима. Шуцкори су у Босни и

Херцеговини, формирани од Хрвата и муслимана, имали задатак да спрече побуну српског становништва и спроведу етничко чишћење Мере застрашавања допринеле су да депортације прерасту у масакре у Далмацији, Босни, Војводини и Хрватској. Један од циљева расељавања становништва била је германизација. План о националном прекомпоновању и хомогенизацији простора, сачињен је у војним кабинетима, у склопу вишегодишњих припрема за рат. Тенденциозно се креирао политички амбијент, који је потхрањивао тезу о непријатељском држању Срба. Један од момената за изрицање оптужби, организовање погрома против Срба, указао се након Сарајевског атентата. Антисрпска хистерија, проширила се из Сарајева на целу Монархију. Министарство спољних послова ангажовало је велики број аутора, кадрих да преко штампе блате српски народ, како би оправдали сурове мере над цивилним становништвом. Репресивне мере захватиле су српско становништво Босне и Херцеговине, пре објаве рата Србији. Државни терор обухватио је све слојеве становништва, оправдање се налазило у социјалдарвинистичкој теорији, која је Србе стављала на дно лествице. Репресалије су у првој ратној години, у највећој мери, на различите начине искусили Срби Хабзбуршкој монархији. Страдало је по Хаутману, између 35.000 и 40.000 цивила, што је у односу на 1.900.000. Срба у Монархији, значајан број.¹ Хапшења су започета, пре ратних дејстава. У Банату је до 26.7.1914. ухапшено 200 лица, лишено је слободе до 30.7.1914. око 5.000 Срба у Монархији.²

Један од најзначајнијих словачких писаца, са простора Јужне Угарске, учитељ, Јан Чајак (1863-1944) оставио је иза себе поред приповетки, прожетих мотивима заједничког живљења Срба и Словака, и *Записе из заточеништва*, објављене 1923. на словачком језику, у Бачком Петровцу. Нашао се од средине августа до краја децембра 1914. као талац-затвореник у Петроварадину, Сремској Каменици и Суботици. Групу су чинили 190 виђенијих Срба и 8 Словака Јужне Угарске. Таоци су требали да буду гарант лојалности народа. Чајак, иако и сам заточеник, сачинио је тајно списак затвореника, бавио се приказом појава, односа међу њима, и тако приближио моменте из деликатне ситуације. Добро је познавао неке заточенике, делио са њима забринутост, указао на страх међу затвореницима. Најбројнији су на списку виђенији сељаци, око 80 ратара и сточара, 18 земљопоседника и трговаца, учитеља, преко 30 свештеника, десетак калуђера, неколико кнезова, адвоката, лекара, доста чиновника. Поред сељака, у заточеништву се нашла српска интелигенција и виђенији људи. Посебну пажњу Чајак је посветио професору Карловачке гимназије, Стевану Поповићу, оцу лекара Душана Поповића, оснивачу Сокола. Указао је на књижевни аспект интересовања и рада професора Карловачке гимназије Стевана Поповића, свештеника Милана Стоје из Шова, учитеља Косте Пешића из Шова, свештеника из Футога Стевана Николића... За њих је био везан опозиционим радом, из предратног времена српско-словачке сарадње, покренуте под вођством Милана Хоце. Петровчани су због опозиционог држања кажњени од Тисине владе. Чајак је окарактерисан као противник династије и монархије. Повод за хапшење била је инсинуација да је противник мобилизације.³

¹ Милош Казимировић, Ханс Хаутман, *Крвави траг великог рата*, Нови Сад 2015. ст.53-75.

² Милош Казимировић, Ханс Хаутман, *Крвави траг великог рата*, ст.65. и Анте Анић, *Говори др Анте Тресића-Павичића изречени у аустријском парламенту за вријеме рата*, Нови Сад 2015. ст.80.

³ Јан Кмећ, *Словачки књижевни реализам југословенске мотивације*, Југословенско-словачке славистичке везе, Нови Сад 1987. ст.459,460.

Српска интелигенција из Срема, Бачке, Славоније и словачка из Петровца, Кисача и Кулпина брижљиво је одабрана. Власт није опраштала узајамне словенске политичке манифестације. Нису заборањени национални напори Срба и Словака, усмерени на очување језика и народног стваралаштва. Тежња за очувањем националног идентитета приближила је два народа. Словаци су у 18. веку водили борбу за веру, током 19. века за језик и политичка права. Отуда везаност Чајака за футошког свештеника Стеву Николића и апотекара Стеву Поповића. Поп Николић, биран пред Први светски рат у Футогу за кнеза, уживао је поверење Словака, који су га заједно са Србима, истакли као посланичког кандидата, што им власт замерила. Из Футога су заточени још учитељ Веселин Марјански, газда Никола Топалов. Чајак је разлог за хапшења Срба и Словака, видео у денунцијацији Мађара, Немаца и Жидова. Затим наводи инсинуације да је код др Душана Поповића наводно откривен арсенал пушака и бомби и постојала намера да сруши Петроварадински мост. Међу ухапшеним нашао се и познати словачки адвокат из Новог Сада, Милош Крно, затим интерниран у Дебрецин.⁴

Апотекар из Футога, Стеван Поповић, иако доведен за таоца, пуштен је након интервенције апотекара Гросингера, који се налазио на челу владајуће странке. Доведена су два футошка свештеника Степа Николић и Гаврило Шијачки, управник вероисповедних школа Стеван Бошњак, учитељи Лазар Вукотић и Веселин Марјански. У пограничној полицији нашли су се виђени људи из низа места. „Живо се сећам проте Милоша Папића из Жабља, чије је одело било умрљано од мућкова којима су га гађали Мађари из Жабља... Као српски ухода доведен је истог дана др Славко Шећеров“.⁵

У заточеништву, упркос строгим мерама, међу застрашеним заточеницима надвладала је потреба за опстанком. Непријатељска клима осећала се међу чуварима, преко осионог понашања Франковаца, демонстрације моћи, форсирања хрватске химне, што је доприносило непријатном осећају. Присутан је утицај језуита и католичке пропаганде. Заточени су на понашање војске реаговали на различите начине. Са друге стране напету атмосферу, умиривао је звук клавира, на коме је свирао поп Стоја: Рубинштајна и народне песме. Стоја је познавао чешку световну литературу, знао више језика, читао немачку Библију. Иронијом судбине, нашао се заточен у кадетској школи у Каменици, коју је непосредно пред рат завршио његов син. Православни свештеници обављали су Божије службе, уз литургијске песме, у импровизованим затворским условима. Славила се међу заточеницима скромно крсна слава. Читане су књиге из различитих области, дискутовано је о значајним темама из филозофије, природних наука. Највише се помињу поред дела класика, немачки аутори. Стоја је, упркос неоспорном потенцијалу, након пуштања из заточеништва, после неколико недеља поново одведен са сином Станојем, теологом, у Будимпешту. Пуштен почетком 1916. и од последица тамновања је умро 1920.⁶ Упркос страдању, саставио је две песме посвећене драматичној ситуацији у којој се нашао. Стојине песме нашле су место на страницама Чајакових *Записа*. Постојала је јака свест о неправди, страдању невиног таоца, изречена кроз стих, писан у форми популарне шалајке.

„Срб, чека, трпи,
И подноси лако

⁴ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.9,10,11,56.

⁵ РОМС М 12.470 Стеван Поповић, *Биографија*, ст.9.

⁶ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.78-83,133,173, 210.

Што је од детињства
Научио тако. Таоц

Стоја је инспирисан песмом Лазе Костића, *Santa Maria della salute*, саставио песму под истим називом, где видимо да правду не тражи од владара, већ од Мајке свете.

Молим те Мајко света:
Дому ме моме пусти.
Зашто да овде умрем.
Са проклетством на усти.

Згрешио нисам ништа,
Савест ми моја вели,
Зато ми Мајко Света
Слободу ти подели⁷

Чајак се упушта у различите мотиве, везане за веру и љубав, испитује снагу мајчинске и братске љубави, исказане и епској српској поезији. То указује на естетске домете и снагу уметника, да превазиђе тренутни стање, наметнуто силом. Народна песма, подједнако је присутна као историјско наслеђе, како код простог народа, тако и код образованих. Спремни да преиспитују снагу речи, попут верности и неверства, траже у стиху мотиве везане за борбу за опстанак.⁸ Јунаци Чајакове приче, жртве окупационе политике, иако различитих занимања, повезани су истим емоцијама за народно стваралаштво. Чајаков списак је јединствен јер указује на државне мере и тенденцију власти да застраши становништво. Поред имена и презимена, дати су подаци везани за веру, године живота, занимање и место становања.

Именослов заточених интернираних у Каменицу, Суботичку тамницу од августа до краја октобра 1914.⁹

1. Војин Грковић, Каменица, православни, 27 година, трговац
2. Драгомир Барковић, Ириг, православни, 22 године, рачуновођа
3. Васа Дамјановић, Ириг, православни, 44 године, трговац
4. Коста Димић, Рума, православни, 57 година, власник ресторана
5. Ђока Жигић, Рума, православни, 36 година, трговац
6. Душан Остојић, Рума, православни, 37 година, трговац житом
7. Емил Грбић, Рума, православни, 29 година, свештеник
8. Др Младен Симоновић, Рума, православни, 45 година, адвокат
9. Др Ђорђе Краснојевић, Карловци, православни, 62 године, адвокат
10. Стеван Поповић, Карловци, православни, 61 година, гимназијски професор
11. Александар Ђуришић Биорац, Рума, православни, 37 година, велепоседник
12. Др Јоаким Чупић, Беочин, православни, 41 година, архимандрит
13. Арсеније Јеремић, Крушедол, православни, 50 година, калуђер

⁷ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.184,185.

⁸ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.192-194.

⁹ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.225-236.

14. Ђорђе Иванић, Мала Вашица, православни, 52 године, свештеник
15. Зоран Акшамовић, Кисач, православни, 26 година, свештеник
16. Милан Божић, Ривица, православни, 38 година, свештеник
17. Мита Зековић, Шид, православни, 51 година, свештеник
18. Лазар Ранковић, Манђелос, православни, 44 године, свештеник
19. Никола Бронзић, Мохово, православни, 50 година, свештеник
20. Милан Басарић, Кузмин, православни, 36 година, свештеник
21. Влада Обрадовић, Адашевци, православни, 53 године, свештеник
22. Милутин Стојадиновић, манастир Јазак, православни, 53 године, игуман
23. Илија Шумановић, Моровић, православни, 49 година, свештеник
24. Живко Тедић, Буковац, православни, 30 година, свештеник
25. Висарион Стакић, Мала Ремета, православни, 43 године, калуђер
26. Доситеј Теодоровић, Свилош, Грабово, православни, 40 година, калуђер
27. Јустин Коић, Бешеново, православни, 47 година, калуђер
28. Јован Попић, Кулпин, православни, 33 године, свештеник
29. Јован Поповић, Врдник, православни, 34 године, свештеник
30. Светозар Петровић, Бингула, православни, 37 година, свештеник
31. Јован Ластавица, Дивош, православни, 43 године, свештеник
32. Гавра Ковачевић, Баноштор, православни, 45 година, калуђер
33. Никола Јовичић, Крушедол, православни, 47 година, земљопоседник
34. Милан Јефтић, Лединци, православни, 61 година, земљопоседник
35. Милан Цветић, Каменица, православни, 48 година, пољопривредник
36. Петар Станковић, Каменица, православни, 47 година, пољопривредник
37. Gustav Kloбуšický, Кулпин, Словак, евангелик, 52 године, свештеник
38. Благоје Белић, Раковци, православни, 49 година, пољопривредник
40. Стоја Богдановић, Свилош, православни, 50 година, пољопривредник
41. Јован Драгојловић, Мала Ремета, православни, 45 година, пољопривредник
42. Владислав Живковић, Беочин, православни, 49 година, пољопривредник
43. Паја Малешов, Стари Кер, православни, 62 године, пољопривредник
44. Аврам Боботски, Сусек, православни, 53 године, пољопривредник
45. Младен Мићашевић, Ириг, православни, 50 година, пољопривредник
46. Јован Величковић, Вогањ, православни, 58 година, пољопривредник
47. Сима Вујић, Вогањ, православни, 53 године, пољопривредник
48. Марко Михајловић, Сусек, православни, 37 година, пољопривредник
49. Владимир Дукић, Шаренград, православни, 43 године, пољопривредник
50. Живко Живковић, Черевећ, православни, 51 година, крчмар
51. Илија Вуковић, Лединци, православни 46 година, пољопривредник
52. Филип Воларов, Моловин, православни, 61 година, пољопривредник
53. Љубомир Јоцић, Јазак, православни, 43 године, пољопривредник
54. Сава Мисиркић, Карловце, православни, 46 година, угоститељ
55. Божа Мијалчић, Лежмир, православни, 39 година, пољопривредник
56. Младен Кракановић, Черевећ, православни, 59 година, трговац
57. Јован Јовановић, Шашинци, православни, 46 година, свештеник
58. Никола Метикош, Моровић, православни, 46 година, учитељ управник
59. Љубомир Марковић, Крушедол, православни, 42 године, пољопривредник
60. Тома Јовичић, Нерадин, православни, 34 године, пољопривредник

61. Александар Николић, Шаренград, православни, 58 година, месар
62. Никола Чизмић, Бингула, православни, 45 година, пољопривредник
63. Пера Нићетић, Сусек, православни, 51 година, пољопривредник
64. Љубомир Милановић, Сасе, православни, 51 година, пенз. свештеник
65. Тоша Павловић, Гргетег, православни, 53 године, пољопривредник
66. Радивој Радуловић, Беочин, православни, 54 године, пољопривредник
67. Душан Павловић, Мартинци, православни, 49 година, учитељ
68. Богдан Панаотовић, Баноштор, 45 година, пољопривредник
69. Мита Поповић, Лединци, 62 године, пољопривредник
70. Коста Пешић, Старе Шове, 49 година, пензионисани учитељ
71. Петар Ширадовић, Ердевил, 71 година, пољопривредник
72. Илија Станисављевић, Краловци, 24 године, лекар
73. Никола Топалов, Стари Футог, 34 године, пољопривредник
74. Живан Петаковић, Бингула, 66 године, пољопривредник
75. Васа Станојевић, Сусек, 71 година, пољопривредник
76. Бранислав Добродолски, Бешеново, 32 године, свештеник
77. Васа Латинкић, Јасак, 48 година, свештеник
78. Влада Хранисављевић, Добринци, 28 година, свештеник
79. Стево Николић, Стари Футог, 44 године, свештеник
80. Леонид Бугаески, Раковац, 44 године, калуђер
81. Влада Савић, Каменица, 46 година, пољопривредник
82. Божја Радак, Лединци, 34 године, поседник
83. Паја Ракар, Сасе, 49 година, пољопривредник
84. Миливој Ракић, Каменица, 50 година, пољопривредник
85. Живан Анђелић, Вогањ, 42 године, пољопривредник
86. Лазар Божанић, Раковац, 43 године, пољопривредник
87. Лазар Бујандић, Стари Кер, 49 година, пољопривредник
88. Радован Бељански, Крушедол, 46 година, пољопривредник
89. Милан Галетин, Стари Кер, 52 године, пољопривредник
90. Митар Милошевић, Ириг, 64 године, поседник
91. Рада Аћимовић, Баноштор, 52 године, поседник
92. Паја Алимпчић, Лединци, 51 година, поседник
93. Ђока Келебић, Манђелос, 45 година, пољопривредник
94. Тоша Теодоровић, Мала Ремета, 43 године, пољопривредник
95. Јосип Петровић, Шаренград, 57 година, пољопривредник
96. Петар Вукан, Адашевци, 59 година, учитељ
97. Светозар Јукић, Моловин, 47 година, пољопривредник
98. Александар Грк, Стари Сланкамен, 53 године, велетрговац дрвета
99. Милан Ђнатић, Нови Сланкамен, 50 година, трговац
100. Велимир Марканов, Бунгула, 44 године, велепоседник
101. Петар Мијатовић, Ердевик, 51 година, трговац
102. Богдан Миладинов, Кисач, 39 година, пољопривредник
103. Јован Цветковић, Баноштор, 42 године, трговац
104. Мита Ђорђевић, Грабово, 43 године, пољопривредник
105. Јован Матић, Раковац, 44 године, пољопривредник
106. Урош Мишчевић, Дивош, 75 година, поседник

107. Филип Недић, Бингула, 46 година, пољопривредник
108. Коста Натошевић, Нови Сланкамен, 41 година, велепоседник
109. Кузман Хинић, Шид, 45 година, учитељ
110. Милан Радивојевић, Кузмин, 73 године, учитељ
111. Никола Раделић, Мала Вашица, 40 година, учитељ
112. Станко Борић, Лединце, 39 година, учитељ
113. Никола Тадић, Ердевик, 53 године, пољопривредник
114. Велизар Радивојевић, Карловци, 37 година, подсекретар Народних фондова
115. Жарко Стојковић, Баноштор, 49 година, пољопривредник
116. Александар Циковић, Рума, 63 године, благајник
117. Никола Ралић, Шашинци, 62 године, пољопривредник
118. Љубинко Ивковић, Моловин, 62 године, виноградар
119. Јован Белић, Стари Сланкамен, 45 година, пољопривредник
120. Мита Николић, Нерадин, 48 година, пољопривредник
121. Лука Јовић, Чортановци, 63 године, нотар
122. Филип Кетић, Стари Сланкамен, 81 година, пољопривредник
123. Урош Јанковић, Буковац, 35 година, нотар
124. Веселин Марјански, Стари Футог, 32 године, учитељ
125. Никола Ранковић, Буковац, 37 година, пољопривредник
126. Јован Михајловић, Гргетег, 57 година, пољопривредник
127. Сава Марковић, Крушедол, 51 година, пољопривредник
128. Милош Марјановић, Гргуревци, 60 година, пољопривредник
129. Гавра Лозјанин, Грк, 51 година, пољопривредник
130. Петар Милорадић, Шуљам, 51 година, пољопривредник
131. Ђорђе Латас, Шашонци, 49 година, пољопривредник
132. Ђорђе Сладојевић, Крчедин, 55 година, трговац
133. Миливој Николић, Крчедин, 29 година, учитељ
134. Чедомир Николић, Мала Ремета, 44 године, пољопривредник
135. Љуба Вукмировић, Мартинци, 41 година, учитељ
136. Милан Одановић, Нерадин, 30 година, учитељ
137. Милан Стоја, Старе Шове, 48 година, свештеник
138. Иван Стратимировић, Кулпин, 39 година, велепоседник
139. Илија Танасин, Старе Шове, 69 година, пољопривредник
140. Никола Пешић, Путинци, 37 година, учитељ
141. Радивој Роксић, Нови Сланкамен, 36 година, пољопривредник
142. Војин Степанов, Старе Ђове, 60 година, пољопривредник
143. Филип Татић, Марадик, 49 година, ратар
144. Душан Рајачћ, Стејановци, 36 година, свештеник
145. Јан Груник, Петровац, римокатолик, 65 година, Словак, радио у банци
146. Иларион Живановић, Гргетег, 33 године, калуђер
147. Едуард Греисингер, Петровац, 33 године, евангелистичка вера, учитељ, Словак
148. Јан Пиксијадес, Кисач, 26 година, евангелиста, Словак
149. Тоша Жижаков, Стари Кер, 58 година, пољопривредник
150. Глиша Николић, Ириг, 49 година, свештеник
151. Марко Ердерога, Путинци, 40 година, свештеник
152. Михајло Ликић, Чалма, 53 године, пољопривредник

153. др Ђорђе Живковић, Ириг, 55 година, лекар
154. Јован Вујић, Ириг, 59 година, трговац
155. Адам Остојић, Отавица, 45 година, бивши жандарм, поштар
156. Урош Возаревић, Митровица, 51 година, велепоседник
157. Павел Кукучка, Петровац, евангелик, 29 година, Словак, трговац
158. Пајсије Павловић, Гргетег, 30 година, калуђер
159. Ђока Радотић, Грк, 51 година, нотар
160. др Младен Лисавац, Ириг, 52 године, адвокат
161. Јан Чајак, Петровац, евангелик, 51 година, учитељ, Словак
162. Корнел Зубовић, Врдник Раваница, 49 година, калуђер
163. др Јован Радивојевић, Рума, 41 година, кандидат адвокатски
164. Васа Пешић, Грабово, 43 године, пољопривредник
165. Ђока Пуља, Ириг, 53 године, трговац
166. Љубомир Павловић, Черевих, 57 година, нотар
167. Исидор Спасојевић, Хопово, 68 година, калуђер
168. Никола Фрушић, Дивош, 61 година, велепоседник
169. Живко Прокић, Дивош, 56 година, пољопривредник
170. Станко Козић, Визић, 49 година, пољопривредник
171. Танасија Котарлић, Визић, 52 године, пољопривредник
172. Милан Рајковић, Нештин, 61 година, пољопривредник
173. Милан Прокић, Дивош, 44 године, поседник
174. Милан Бауранов, Визић, 66 година, пољопривредник
175. Добра Стојковић, Баноштор, 44 године, пољопривредник
176. Милан Силбашки, Баноштор, 62 године, пољопривредник
177. Милош Живановић, Ђипша, 65 година, пољопривредник
178. Алимпија Вујић, Ђипша, 61 година, пољопривредник
179. Јован Стејин, Чортановци, 43 године, трговац
180. Никола Барковић, Ириг, 43 године, радник у банци
181. Предраг Грковић, Каменица, 33 године, трговац
182. Ђока Новаковић, Нештин, 49 година, пољопривредник
183. Антоније Вујанић, Ердевик, 56 година, папучар
184. Васа Путинчанин, Чалма, 54 године, велепоседник
185. Тоша Ширавовић, Ердевик, 42 године, пољопривредник
186. Тоша Савић, Марадик, 53 године, велепоседник
187. Коста Панић, Нингула, 61 година, пољопривредник
188. Јован Максимовић, Черевих, 59 година, трговац
189. Живан Јелчић, Бингула, 39 година, велепоседник
190. Сима Авакумовић, Мохово, 60 година, пољопривредник
191. Александар Томић, Мохово, 52 године, пољопривредник
192. Панта Прекоповић, Черевих, 71 година, пољопривредник
193. Ђока Станојев, Сусек, 63 године, велепоседник
194. Глиша Германовић, Беочин, 40 година, трговац
195. Стеван Николајевић, Стејановци, 51 година, велепоседник
196. Штефан Квас, Кулпин, евангелик, учитељ
197. Владимир Мичатек, Кисач, евангелик, 43 године, учитељ
198. Сима Миросављевић, Добринци, 68 година, пензионисани учитељ

Именослов је Чајак саставио октобра 1914. у Суботици, на основу мађарског именослова. Имена писана на мађарском превео је на срски свештеник Милан Стоја.

„Менослов“ је крадом преписан, док је Чајак помагао чуварима у затворској канцеларији. Пошто је знао мађарски, немачки, словачки, српски, могао се наћи у таквој прилици да остави траг о заточеништву. У деликатној ситуацији поред Чајака, нашали су се познати адвокат, радикал Ђорђе Красојевић, карловачки професор Стеван Поповић, беочински архимандрит Чупић, велепоседник Стратимировић... Чајак је имао слуха за страдања породица заточеника. Жена и деца, професора Поповића интернирани су на различите стране. Несрећан је тихо уздисао „Боже мој“. Заточен је и син попа Стоје, Станоје теолог. Међу затвореницима присутни су одједи страдања фрушкогорских манастира и монаха, стрељања Срба из Срема на Петроварадинској тврђави... Вести о убиству српских цивила у Шапцу, недужних у Кленку, под оптужбом шпијунаже....

У заточеништву су владала војничка правила, која су подразумевала примену следећих казни: шест сати гвожђа, два сата везивања, 30 дана самице, смртна казна. Наводи да су официри кадетског кора показали шовинистичко расположење, како у Каменици, тако и Суботици.. Било је панике у редовима затворске страже, у време посртања Монархије на Церу. У моменту надирања српске војске у Срем, затвореницима је наређено да копају ровове око Каменице. Фанатизам је водио војнике, који су у различитим приликама, држали затворенике везане са упереним пушкама. Значајну улогу приликом одлучивања о слободи или задржавању заточених имао је у јужној Угарској краљевски комесар Бела Талијан.¹⁰

Чајак наводи да су одлуком Војног суда стрељани Бешчани 12.9.1914. у шанцу петроварадинске тврђаве: Светозар Дујановић, православни свештеник, Владимир Марковић, нотар, Даница Јовановић, учитељица, Милан Маричак, ветринарски кандидат, Светозар и Владимир Бојичић, пољопривредници.¹¹

Сведок времена Анте Тресић-Павичић, посланик у аустријском парламенту, навео је да се „беснило“ и против Срба у Јужној Угарској. Угледни Срби из Купинова, Ника Радосављевић, звани Шабан, начелник, Љупко Грмуша Влашић, Никола Ралић и Незињанин, прободени су на гробљу бајонетима. У Кленку је уморен у властитој кући шумар Обрад Пеичић, Убијен је на путу и свештеник Доњег Товарника, Стево Јовановић. Свештеника Бошка Момировића из Брестача, обесили су са начелником и општинским тајником, без процеса, затим их спалили. Начин убијања, указивао је нељудско понашање злочинаца, спремних да жртве спаљују везане за пласт сена, бацају у Саву, или остављају недељама закопане.¹²

Говори Анте Тресић-Павичића, изречени у аустријском парламенту 1918. током рата, нагостили су могућност кажњавања почионика злочина на простору југословенских земаља. Наведене су врсте почињених злочина, за које је требало утврдити бројност жртава. Почињено је сврстао у следеће групе: убијене након осуде, без суда, за заточене из политичких разлога, број интернираних, број прогонаних, евакуираних, погинулих у различитим околностима, у тамници и оковима, од болести и глади. Поред људске, наводи се материјална штета за пљачкања, наплаћене реквизиције. „Прст“

¹⁰ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.89,92,133.

¹¹ Јан Чајак, *Записи из заточеништва*, Бачки Петровац 1923. ст.163.

¹² Анте Анић, *Говори др Анте Тресића-Павичића изречени у аустријском парламенту за вријеме рата*, Дубровник 1919. ст. 13,14.

посланика, изнет „пред судом светске повјести“, ишао је у правцу одговорних министара, и захтева за обештећење, оштећених. Несрећу већине, тешко је било обухватити статистиком, за коју нису били расположени меродавни у Аустроугарској монархији. Остала је само неостварена жеља, да се „тужи Аустрија“, у којој се пре рата за велеиздају могло судити појединцу, који „љуби“ матерњи језик и идеале демократије. Показало се да новонастала Краљевина СХС није имала воље, нити организоване институције да утврди обим страдања.¹³

Чајак је у мемоарској форми, приближио једно време, у коме се обичан живот ломио у правцу рата. Указао на драматичну слику прилика, документовао је списком таоца, указао на антисрпску хистерију. Подстицао је таоце на читање, размишљање и стварање у абнормалним околностима. Упркос боравку у заточеништву, не напушта цивилизацијске тековине. Уноси на хуманистички начин исконску потребу очувања основних принципа, позитивних вредности. Свестан значаја епске и лирске књижевности, стваралаштва модерног доба, сам даје скроман допринос, приказом разних призора, слика свога доба. Исказује преко српско-словачке повезаности, веру у словенску узајамност. Упркос намери моћних војних савеза, Чајак је исказао могућност остварења идеала малог човека, у драматичном периоду, путем књижевног стваралаштва.

Summary: Records from captivity, documentary and literary work of Jan Čajak, published in 1923 in Slovak language, after the end of the Great War, point to the political and social importance of the event. They suggest the cooperation between Serbs and Slovaks, mutual contacts and Slavic closeness. Anti-Serb hysteria organized by the military authorities, was the prelude to the formation of public opinion turned against Serbs and Slovaks. At the beginning of the Great War there were carefully planned arrests of patriots, who were converted from the subjects to hostages. Thanks to Čajak's efforts, the hostages were recorded by their name, place of residence, age and occupation. Although there are only the names of 198 hostages, out of tens of thousands, it is still an important piece of data that gives a picture of the life in captivity. It shows the pressure of the authorities who wanted to frighten the hostages by moving them from Petrovaradin and Kamenica to Subotica. The detainees tried to overcome the fear for their lives by a series of activities. In addition to food and clothing, their relatives brought them books and they read well known works about different subjects. Epic poetry had a very important role as an incentive to struggle for survival. The hostages discussed, wrote poems and postcards and read available newspapers. In those modest conditions the priests held services and celebrated the patron saints. Čajak's work is important for understanding the issues related to the preservation of national identity and the struggle of educated patriots for their language and religion. Aware of the significance of epic and lyric literature in modern times, Čajak himself gave a modest contribution by depicting various scenes of his times. Through Serbian-Slovak connection he expressed his belief in Slavic solidarity.

¹³ Анте Анић, *Говори др Анте Тресића-Павичића изречени у аустријском парламенту за вријеме рата*, Дубровник 1919. ст. 14-18